

เทคโนโลยีชีวิตที่เก็บได้จากชาวบ้าน

.....ระพี สาคริก

ในระหว่างวันที่ 25 ถึง 31 กรกฎาคม 2532 ผมได้ให้ความร่วมมือกับคณะนักวิทยาศาสตร์พันธุ์ไม้ จากต่างประเทศจำนวนหนึ่ง ที่เข้ามาศึกษาวิจัยพรรณไม้ธรรมชาติในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย โดย ที่เป็นผู้จัดรายการและร่วมเดินทางไปลงปฏิบัติการในพื้นที่ด้วย

ทั้งนี้ เราเองก็มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งแนวคิดและลักษณะการปฏิบัติงานจากเขา ที่มีต่อปรากฏการณ์ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกี่ยวกับพรรณไม้ในท้องถิ่นเราเอง จากพฤติกรรมที่เป็นของจริง

เราจับเครื่องบินจากกรุงเทพฯ. ไปลงที่ภูเก็ต แล้วจ้างเหมารถบัสเดินทางจากภูเก็ตไปพังงา เลย ไปสุดทางที่จังหวัดกระบี่ แล้วหวนกลับมาพักค้างคืนที่พังงา 1 คืน จากนั้นก็มุ่งลงไปยังจังหวัดระนอง โดย ผ่านตะกั่วป่า ค้างคืนที่ระนอง 1 คืน แล้วจับเส้นทางผ่านเหมืองพะโต๊ะ ไปทะเลออกอำเภอลังสวน เข้า สู่อำเภอสุขราษฎร์ธานี ค้างคืนที่นั่นคืนหนึ่งแล้วจับเครื่องบินกลับกรุงเทพฯ.

ระหว่างการเดินทางโดยรถบัส เราใช้เวลาแวะแวะไปตามข้างเส้นทาง โดยใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมง อ่านภาพภูมิประเทศ บางตอนก็หยุดคนเนินเขา บางตอนก็หยุดตามป่าละเมาะ แล้วใช้วิธีเดินเท้าเจาะลึก เข้าไป ค้นลึกสุดแล้วแต่สภาพภูมิประเทศ บางตอนก็หยุดตามจุดที่มีบ้านคนอยู่ใกล้ถนน ส่วนที่เป็นบ้าน เราจะ ศึกษาถึงปัญหาการอพยพ และการตั้งบ้านเรือน ที่มีผลสัมพันธ์กับพรรณไม้ธรรมชาติ ในประเด็นที่คนได้พึ่งพาอาศัยในชีวิตประจำวัน

มีเรื่องราวที่น่าสนใจหลายประการระหว่างการเดินทางดังกล่าว ใครจะนำเอาเรื่องหนึ่งมาเล่าสู่กัน ฟังไว้เป็นข้อมูลระกับความรู้ แม้บางคนอาจเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ก็เชื่อว่า จากการมองเรื่องเล็ก หากคิดได้ลึก ก็อาจเห็นภาพเชื่อมโยงไปถึงเรื่องใหญ่ได้เหมือนกัน

ในระหว่างการเดินทางจากภูเก็ตมุ่งสู่พังงา เราได้แวะเข้าไปที่ลานหน้าวัดถ้ำสุวรรณคูหา ซึ่งเป็น ลานค่อนข้างกว้าง ค้างคืนเป็นภูเขาหินปูนที่สวยงามและมีถ้ำ มีพระพุทธรูปซึ่งคนเดินทางผ่านไปมานิยมแวะ เข้าไปชม

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฤดูที่แวะเข้าไปเยี่ยมชม สังเกตเห็นว่าพืชพรรณไม้ขนาดชนิดก่าดัง เขียวฉ่ำ และค่อนข้างหนาทึบ บรรยากาศก่าดังชุ่มชื้น แม้จะเป็นเพียงหนึ่งในไม่กี่หย่อมของธรรมชาติ ที่ยังเหลืออยู่ เนื่องจากสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิพลคุ้มครองอยู่ได้ แต่ก็ไม่แน่ว่าจะอยู่ได้นานแค่ไหน

ได้สังเกตเห็นร้านค้าประมาณ 4 หรือ 5 ร้าน เชื่อมโยงถึงกันเป็นเรือนแถว ยื่นเป็นแถวยาวออกมา จากทางด้านซ้ายมือ มีสิ่งของจำหน่ายหลายอย่าง และมีอุปกรณ์การให้บริการใช้ประโยชน์ค่อนข้างครบครัน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ที่นี้คงมีนักท่องเที่ยวนิยมมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

ขณะที่ผมกำลังมองหาห้องน้ำ เพราะนั่งรถมานานมาก ได้สังเกตเห็นว่า ลึกเข้าไปเกือบถึงคูหาสุดท้าย มองเห็นกระดางต้นไม้ 2 กระดางแขวนอยู่ริมชายคาร้าน ตรงส่วนซึ่งไม่สูงนัก และตรงนั้นก็มียุ้งน้ำพอดี จึงได้โอกาส ไม่เพียงมุ่งเข้าห้องน้ำ แต่สนใจอยากรู้ว่าในกระดางทั้งสองนั้นเป็นต้นไม้อะไร เพราะภาพ เช่นนี้ จากประสบการณ์ที่มีมาแล้ว พอคาดได้ว่า พรรณไม้ในแต่ละท้องถิ่น มีหลายสิ่งหลายอย่างที่น่าสนใจ

และพบได้เพราะชาวบ้านมักเก็บจากบริเวณใกล้เคียง นำมาปลูกไว้เพื่อหวังประโยชน์
เมื่อเดินเข้าไปใกล้พอสมควร ทำให้บอกได้ว่าเป็นกล้วยไม้ประเภทพบในบริเวณที่ค่อนข้างร่มและชื้นมาก
สอบถามชาวบ้าน ได้ความว่าพบขึ้นอยู่บนภูเขาใกล้ ๆ ชนิดหนึ่งมีใบสีแดง เป็นก้ามหอย มีเส้นใบสีเขียวเหลืองทอง
ระหว่างที่เดินเข้าไปเพื่อดูใกล้ ๆ ต้องผ่านคูหาหนึ่งซึ่งมีโต๊ะตั้งลำเข้าไปในขอบประตูอยู่ตัวหนึ่ง เป็น
ส่วนเชื่อมโยงถึงกันกับคูหาที่ชายของ ก็ได้พบชายกลางคนผู้หนึ่ง นั่งรับประทานอาหารอยู่ที่โต๊ะคนเดียว ท่าทาง
คงเป็นเจ้าของร้าน และคงเป็นอาหารมือเช้าหรือไม้กวาดทั้งเช้าและกลางวัน เพราะขณะนั้นเวลาก็สาย
มากพอสมควร

ทันทีที่ชายผู้นั้นเงยหน้าขึ้นมาเห็นผม เขาก็ร้องเชิญผมพร้อมทั้งกวักมือให้เข้าไปร่วมวงอาหารด้วย
เขายิ้มมาที่ผมหลายครั้ง เชิญให้นั่งลงบนม้านั่งสามขาตัวที่ตั้งอยู่อีกด้านหนึ่งของโต๊ะ และย่ำว่า "เชิญ
รับประทานอาหารเช้าด้วยกันครับ" ย้ำอยู่หลายครั้งด้วยท่าทางเป็นกันเองมาก

ผมได้สัมผัสกับบรรยากาศเช่นนี้แล้ว รู้สึกประทับใจ แม้ว่าตนเองจะรับประทานอาหารเข้ามาแล้ว และ
ต้องตอบปฏิเสธ พร้อมทั้งขอบคุณเขาดูด้วยกิริยาอาการที่คิดว่าสุภาพที่สุด แต่อีกด้านหนึ่งก็รู้สึกอยากทำความ
รู้จักและคบกันเป็นมิตรไว้ จึงได้ขอทราบชื่อและที่อยู่เขาไว้ เพื่อโอกาสหน้า จะได้ส่งจดหมายติดต่อกัน
ได้

มันทำให้ผมอดที่จะหวนกลับไปนึกถึงบรรยากาศในอดีต สมัยที่ตนเองยังเป็นเด็ก และมีภูมิลำเนาอยู่
แถบจะเป็นใจกลางเมืองกรุงเทพฯ. ในปัจจุบัน แต่ในขณะนั้นยังมีสภาพเป็นทุ่งนาและสาบโคลน เรามีเพื่อน
บ้านอยู่บนถนนสายเดียวกันหลายบ้าน ทั้งที่เป็นญาติสนิทและญาติห่าง ๆ ตนเองยังมีโอกาสเห็นการแสดง
น้ำใจของผู้ใหญ่สมัยนั้นได้แทบทุกวัน พอเย็นลง บ้านไหนแกงอะไร จะมีการชักชวนกันไปให้บ้านอื่น ใน
บ้านผู้รับ เมื่อรับแล้วก็ถ่ายอาหารออก นำภาชนะมาล้างสะอาดแล้วก็ส่งคืน บางครั้งก็ใส่อาหารจากครอบครัว
วันนั้นส่งคืนมาด้วย

เมื่อชีวิตผมจบจากมหาวิทยาลัยและมีครอบครัว อาสาสมัครออกไปทำงานในบรรยากาศหุงกันดารของ
ทางจังหวัดใหม่ พ.ศ. 2490 เราก็นำระเพณีที่ได้สัมผัสในชีวิตอดีตไปสืบทอดคือ เย็นลงก็มักนำอาหารที่
ทำในครอบครัว ไล่ซามไปให้บ้านนั้นบ้านโน้น ผูกมิตรไมตรีกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง หากใครจะคิดมูลค่าของ
อาหาร มันก็คงไม่เท่าไรนัก เนื่องจากเราเองก็ทำรับทานอยู่ในครอบครัวอยู่แล้ว แต่มันไม่เพียงแสดงน้ำใจ
ที่อบอุ่นระหว่างเพื่อนบ้าน หากยังเป็นโอกาสให้สามารถรู้ชีวิตในครอบครัวเพื่อน ๆ ด้วย เพราะบางครั้งก็
มีการคุยกันว่า "วันนี้น้ำนั้นแกงนั้น บ้านโน้นดีนี่" ทำให้เกิดกระแสสัมพันธ์ระหว่างกันและกันภายในจิตใจ

นอกจากนั้น ก็ได้มีโอกาสเห็นภาพวัฒนธรรมชนบทอย่างหนึ่ง ในสมัยนั้นมีการตั้งหมอน้ำดื่มไว้บนแผ่น
ไม้หน้าบ้าน สำหรับคนเดินทางที่รู้สึกกระหายน้ำ จะได้แวะดื่ม เป็นภาพที่เห็นได้ทั่วไป

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับบรรยากาศในยุคปัจจุบัน แม้ในชนบท ที่มีถนนหนทาง และไฟฟ้า ตู้เย็น โทร
วิทยุ โทรทัศน์ เข้าไปถึง โดยที่คนเมืองกรุงเป็นผู้หยิบบ่นเข้าไปให้ เพราะเชื่อว่าเป็นวิถีสร้างความเจริญ ทำให้
รู้สึกว่า เครื่องหมายแสดงน้ำใจดังกล่าวมาแล้ว มันหายไปแทบหมด

แถมยังมีการแสดงความคิดเห็นแบบ "ลอกเลียนมาจากแบบฝรั่ง" โดยกล่าวว่า เราต้องทันสมัย มิว

มาแม้ว่าจนถึงเรื่องบดบังยอกันอยู่ทำไม ไม่เช่นนั้นแล้ว บ้านเมืองเราก็ไม่เจริญ และตามฝรั่งไม่ทัน

เมื่อได้พบกับบรรยากาศที่เคยถือเป็นรากฐาน ทำให้ต้องหยุดคิด และตั้งคำถามขึ้นมาอีกว่า "บรรยากาศที่เคยพบเห็นในอดีต มันยังคงหลงเหลืออยู่ในเมืองไทยอีกหรือไม่"

สิ่งที่พบเห็นดังกล่าว ได้ทำให้ผมจากสถานที่นั้นมาด้วยการเริ่มต้นเก็บมาคิด จริงอยู่ แม้มันจะเป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นจากจุดเล็ก ๆ และเพียงจุดเดียว แต่ก็คิดว่าน่าจะมีรากฐานลึกซึ้ง หากนำมาคิดสานต่อ ก็น่าจะช่วยให้เกิดกระแสฟื้นฟูใหม่ได้

ผลกระทบที่ได้ระบายมาแล้ว ทำให้ตนเองรู้สึกได้ว่า คำว่า "ชาวยุโรป" น่าจะมีความหมายลึกซึ้งมากกว่าเพียงการหมายถึงคนผู้มีชีวิต เติบโตกับความยากจนและอยู่ท่ามกลางภาวะเทคโนโลยีที่ล้าสมัย ซึ่งความรู้สึกของกลุ่มคนอีกมุมหนึ่งซึ่งเป็นซีกตรงกันข้าม มักนำมากล่าวอ้างแบบสะท้อนภาพของการถูกดูถูก และใช้เป็นโอกาสเข้าไปรุกรานล้าสมัยวัฒนธรรม โดยนำความคิดและพฤติกรรมเข้าไปยึดเยียดให้ หากน่าจะหมายถึงสมาชิกชุมชนในกลุ่มที่ "จิตวิญญาณที่มีคุณธรรมเป็นรากฐาน" ที่ยังหลงเหลืออยู่ เพราะมิได้ถูกรั้ววัฒนธรรมรูปวัตถุเข้าไปครอบงำทำลายจนทำให้เห็นผู้เห็นคนด้วยกันเองไม่ใช่เพื่อนมนุษย์

จึงใคร่ขอฝากประเด็นไว้ให้กลุ่มบุคคลผู้เรียกตนเองว่า "นักพัฒนา" หรือ "ผู้เจริญแล้ว" โดยที่แสดงเจตนารมณ์จะพัฒนาเรื่องนั้นเรื่องโน้น ที่นั่นที่โน้น ไม่ว่าจะเป็นคนในกลุ่มงานของรัฐหรืออาสาสมัครเอกชน ได้โปรดนำไปพิจารณาทบทวน เพื่อป้องกันผลเสียหายอันจะเกิดแก่ชาวยุโรป ในสิ่งซึ่งตนเองเชื่อว่าดี และนำไปยึดเยียดให้ โดยเหตุที่ "รู้เท่าไม่ถึงการณ์"

จากอดีตที่คนทั้งหลายในสังคมไทย เคยดำรงชีวิตอย่างเป็นชาวยุโรป คือมีความเรียบง่าย และแสดงน้ำใจต่อกันด้วย "การให้ซึ่งกันและกันจากใจจริง" และหลาย ๆ แห่ง ที่กระแสนาจากทุนนิยมยังเข้าไม่ถึงมากนัก ชาวยุโรปในท้องถิ่นยังคงมีชีวิตอิสระ ปลอดจากหนี้สิน แต่เดี๋ยวมาเป็นยุคปัจจุบัน ที่เต็มไปด้วย "การให้ที่นำเอาอามิสเข้าไปแฝงไว้เป็นเงื่อนไข" หรือที่เรียกกันเป็นภาษาฝรั่งจนติดปากว่า "คอร์รัปชัน" ที่แฝงไว้ได้ทุกรูปแบบ

ผู้คิดทราบคอร์รัปชันแต่ละคน หากไม่สามารถหาคำตอบจากคำถามที่สะท้อนเป็นภาพรวมออกมาจากเรื่องนี้ได้ถึงแก่น โอกาสและความหวังที่จะได้เห็นภาวะชอราษฎร์บังหลวงลดลง คงไม่น่าจะเห็นได้เช่นกัน และภาวะ "ตัวใครตัวมัน" ก็จะยิ่งหนักขึ้นไปเรื่อย ๆ ส่วนนักการศึกษาที่ดีจะพัฒนาความเป็นผู้เป็นคนที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในสังคมนี้ ก็คงตกอยู่ในภาวะ "ภายใต้เรือในอ่าง" กันต่อไป.

๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๖
ลือ คอลัมน์ ดร. ธรรมสาร
ร.ร. พ. ๖๐๕๖